

AMUCA BEKTAŞÎLERİNDE SOFRA VE SOFRA ERKÂNI

Refik ENGİN*, Ali ÇAKIR**

Özet

Toplumsal bir kurum olan din, yaşamın her kesitine etkisi olan bir olgudur. Din olgusunda karşımıza sıklıkla çıkan konuların başında yiyecek-içecek kültürünün geldiğini söylemek mümkündür. Her toplumun benimsediği din, kendine özgü inanç ve ritüellerden oluşmaktadır (Hatipoğlu ve Batman, 2009:135). İnsanoğlunun doğumundan ölümüne kadar geçen zamanda birçok olay (doğum, evlenme, ölüm vb.), dini inanç ve ritüel de kendine yer bulmuştur. Bu olaylar zincirinde di, yaşamın her kesitini etkilediği gibi insanların yemek kültürlerini de etkilemiştir. İnsanlar, mensup oldukları dinin gereklerine göre davranışlarda bulunma eğilimindedirler. Çeşitli dinler yemekler üzerine farklı inançlarla doludur (Hatipoğlu ve Batman, 2009:135). İlahi dinlerden biri olan İslamiyet içerisinde birçok mezhep bulunmaktadır. Bu çalışmada araştırma konusu olarak Trakya ve Balkanlar'da yaşayan Amuca Bektaşîleri seçilmiştir. "Amucalar" olarak anılan bu topluluk; günümüzde Şeyh Bedreddini, Bektaşî (Babağân kolu) ve Sünni inanca göre yaşamlarını sürdürür. Tarih kayıtlarında kabilenin adı Ammiler, Emmiler, Ammaca, Amuga, Amuca (Türkey, 1979:202) ve Amuca Oğulları (Birdoğan, 1994: 216) olarak yer almaktadır. Bu çalışmada söz konusu topluluktaki sofraya ve sofraya erkânı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amuca, Bektaşî, sofraya, sofraya erkânı

THE TABLE AND THE RULE OF TABLE MANNERS IN AMUCA BEKTASHIS

Abstract

Religion, as a social institution, is a phenomenon that has an impact on each phase of life. It is possible to say that, one of the main issues which we encountered frequently about the religion phenomenon is food and beverage culture. The religion which adopted by each society consists of its own beliefs and rituals. In the course of time, from birth to death of the human race, many events (birth, marriage, death, etc.) found its place on religious beliefs and rituals. The religion, on this chain of events, has affected people's food culture, as well as every aspect of their lives. People tend to behave according to the requirements of the religion which they are connected to. Various religions are full of a variety of beliefs about the food. On Islamism, one of the divine religions, there are many sects. In this study, Amuca Bektashis who live in Thrace and the Balkans were selected as the research subject. Nowadays, the society is called as Amucas. This society survives with the faith of Şeyh Bedreddin,

* Araştırmacı Yazar, Kılavuzlu köyü, Tekirdağ/Türkiye, refikengin56@hotmail.com

** Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Pınarhisar MYO, Pınarhisar/ Kırklareli/Türkiye, alicakir1977@hotmail.com

Bektashi (Babağân's branch) and Sunni beliefs. On the historical records, the name of the tribe appears as Ammi, Emmie, Ammaca, Amuga, Amuca and Amuca Sons. In this study, above mentioned society's table and the rule of table manners were examined.

Keywords: Amuca, Bektashi, Table, Rule of table manners

Giriş

“Amucalar” olarak anılan bu topluluk günümüzde Şeyh Bedreddinî, Bektaşî (Babağân kolu) ve Sünnî inanca göre yaşamlarını sürdürmektedir.

Şeyh Bedreddin, Simavna Kadısı İsrail'in oğlu olup 1358/59 tarihinde Simavna'da doğmuş, 1416 tarihinde Serez'de idam edilmiştir. Ölüm tarihî konusunda 1415-1420 yılları arasında çeşitli tarihler verilse de 1416 yılı en gerçekçi olanıdır. Simavna, günümüzde Yunanistan'ın Dimetoka iline bağlı bir yerleşim yeridir. Günümüzde Stanimakos, Simonos veya Samona adlarıyla bilinmektedir.

Şeyh Bedreddin, Şeyh Ahlatî'den sonra onun yerine şeyh olmuş ama kendisi seyit olmadığından bu ocakta kalamamış, daha sonra kendi ilke ve inançları doğrultusunda tasavvufî bir yol oluşturmuştur (Engin, 2008: 27-41). Bu yolda kendisine bağlı topluluklar ortaya çıkmıştır. Amucalar da bu topluluklardan biridir. Aynı zamanda günümüzde onun yolunu ve erkânını devam ettiren tek topluluk, ona inanan tek inanç grubu Amucalar'dır.

Tarih kayıtlarında kabilenin adı Ammiler, Emmiler, Ammaca, Amuga, Amuca (Türkay, 1979:202) ve Amuca Oğulları (Birdoğan, 1994: 216) olarak yer almaktadır.

Amuca topluluğunun Babağân kolu, Bektaşîliğin sözlü kaynaklarına göre, 1868 yılında İstanbul'daki Şahkulu Dergâhı'ndan Bektaşî halife babası Nafi Baba'dan “Babalık İcazeti” alan Abdal Ahmet Baba ile başlamıştır. Tarihî kesin olarak bilinmemekle beraber Abdal Ahmet Baba, Bulgaristan'ın Eski Zağra (Stara Zağra) vilayetine bağlı Yenişarköy (Gorno Nova Selo) Köyü'nde 1822-1827 tarihleri arasında doğmuştur. 1902 yılında Tekirdağ'ın Kılavuzlu Köyü'nde vefat etmiştir. Amuca topluluğu, 1877 yılında Bulgaristan sınırının çizilmesinden önce günümüzdeki Kırklareli'nin Kofçaz ilçesinin sınır köyleri ile Bulgaristan sınırının hemen ötesinde yaşamaktaydı. Bulgaristan sınırının çizilmesi sadece Osmanlı devletinin sınırı olmadı. Aynı zamanda Amuca topluluğunu ayıran bir sınır da oldu. Amucalar (Amuca toplumu) 1480 göçü ile ilk defa Kırklareli'nin Ahmetler Köyü'ne geldiler. Kısa zaman içinde on köye yerleştiler. Daha sonra nüfusları artkça günümüzdeki Bulgaristan sınırlarının iç kısımlarına kadar yayıldılar. Halen Bulgaristan'da otuzsekiz, Türkiye sınırları içinde doksan dört yerde toplu halde yerleşimleri bulunmaktadır (Engin, 2000:106-107). Yedi nesil akraba evliliği olmamak şartı ile kendi aralarında evlilik bağlarını sürdürmektedirler.

Sofra ve Sofra Erkânı

Sofra, ocak, eŐik, yemek kavramları Türk toplulukları arasında da kutsallaŐtırılmıŐ ve halkın yaŐantısının her aŐamasında yerini almıŐtır. Sofra da ocak gibi sadece yemek yenilen yer olarak düŐünülmemelidir. Sofra; aÇılan bezi, inanç ve edebî ürünleri ile bir bütündür (Demir, 2012). Erkân ise; kelime anlamıyla, “kurallar, törenler ve ritüeller bütünü” anlamına gelen, “ayin-i cem”, “tarikat ulularının koyduğu ilke, kural ve törenler bütünü” gibi anlamlara gelir (Günşen, 2007:338). Sofra aynı zamanda BektaŐilikle ilgilenen misafirlerin ya da nasip almak isteyenlerin BektaŐiliđi tanıma fırsatı bulduğu bir yerdir. Sofrada yapılan ritüellerin hepsi Erkân-name’de yazılı olmadığı için geleneklere dayanır (Soileau, 2005:155).



Fotoğraf 1: Meydan Sofrası



Fotoğraf 2: Sofra Duası

Sofra kültürü içinde günlük sofrası, ibadet sofrası ve özel gün sofraları hep birbirlerinden farklılıklar gösterir (Demir, 2012). Amuca Bektaşilerinde sofranın yeri ve önemi büyüktür. Eve gelen her kişiye hâl hatır sorulduktan sonra mutlaka sofrası aÇılır. Sofranın kendi kuralları yemek esnasında uygulanır. Amuca Bektaşilerinde sofraya kadın ve erkek birlikte oturur. Kalabalık olan ortamlarda sadece çocuklar için ayrı bir sofrası hazırlanır. Bu sofrası, genellikle mutfağa kurulur.

İbadetten sonra kurulan sofraların kendine has kuralları vardır. Amucalar, BektaŐiler ve Şeyh Bedreddinilerin de sofrası, ibadet sonrası yani çerağlar uyarıldıktan, namazlar niyazlar kılındıktan, büyük gülbank yapıldıktan sonra mürŐitlerin “Lokma gelsin.” demesiyle hazırlanır. Büyükçe bir meydan sofrası kurulur.

Mürşit önce sofrası tercümanını okur. Tercüman okunurken herkes ellerini sofrası veya masa kenarına sağ el parmakları üstte olacak şekilde koyar ve niyaz eder. BaŐ, az öne eğilmiş olarak dinlenir ve hafif sesle “Allah Allah!” denilir. Sonunda mürşit “Hü!” dediğinde hep beraber “Hü!” denilir.

Sofraya yiyeceklerin gelişi sonrası, yemeğe sofranın okunmasıyla başlanır. Okunan sofranın duası şöyledir:

“Bismi Şah Allah Allah!

Elhamdülillah, Elhamdülillah, el-şükri lillah, habib-i hüda, server-i enbiya, kandili kibriya, Muhammed Mustafa Rasulullah, Aliyel Mürteza Veliyullah) Nimet-i Celil(ullah) berekât-ı Halil(ullah) (şefaath kıl ya Resulallah Sofra nûr, belâ dur, gön-lümüz olsun dem be dem mesrûr)... Bu gitti ganisi gele Hak Muhammed Ali bin bin berekâtını vere. Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin, dolsun boşalması, kurban sahiplerinin kurbanları, lokma sahibinin lokmaları, dem sahibinin demleri, çerağ sahibinin çerağları, hizmet sahibinin hizmetleri dergâh-ı izzetinde kabul ve makbul ola. Yiyenlere nûr-ı iman ola, helal olsun, yeyüb yediren kardeşlerimizin keselerinden köşelerinden, kucaklarından, bucaklarından, sofrasından, ambarlarından Halil İbrahim bereketi eksik olmaya. Haneleri şen ve mamur ola. Pişirip kotaranların, getirip götürülenlerin ve sofranın hizmetinde bulunan can kardeşlerimizin Hakk erenler yardımcısı ola, tüm azaları dert elem keder görmeye. Er Hakk huzur-ı piran efendilerimizin defter-ı divanında kaydola. Hakk erenler cümlemizi birlikten dirlikten ayırmaya, görünür görünmez kazalardan hıfzu emin eyleye, On iki İmam, On dört masum-u pak efendilerimizin bab-ı inayetlerinden kısmetlerimiz gani ola. Hastalarımıza şifa dertlerimize deva, borçlularımıza edalar ihvan eyleyeler, Hazreti Pir-i dest-gir mazhar-ı sırrı Ali safâ nazarları üzerlerimizde sayeban ola. Arzu Baba Sultan1 Kamber, Baba Sultan2, ruhaniyet-i celileleri üzerimizde ola. Gülbank-i Muhammedi, Nûr-ı Nebi, Kerem-i Ali, gelen ganiden gani, üç bin veli, Hızır Nebi; üçler, beşler, yediler, kırklar, lokma hakkına, sofranın hürmetine, evliya keremine, cömertler demine, hazır gaib gerçeklerin sofrasına Hüüü...”³.

Amuca toplumunda yemek “lokma” olarak adlandırılır. Sofra kurmaya “lokma serme” de denilir. Hâlâ Kasım ayının yedinci gecesi yapılan ve yağda pişirilen aş “Kasım Lokması” denir. 7 Kasım, Trakya’da çoban ve çırakların işe seçilme zamanıdır. 7 Kasım günü adına “Kasım Lokması” denilen ufak bir top büyüklüğünde hamur işi yapıp konu komşuya dağıtılır (Engin, 1997: 103-108).

Günümüzde, meydanlardaki sofralar genelde masalarda hazırlanmaya başlanmıştır. Yine de Trakya’daki birçok Amuca köyünde geleneksel eski usul sofralar kurulmaktadır. Şeyh Bedreddinilerde de eski geleneksel meydan sofraları ve diğer sofralar kurulmaktadır.

Sofra duasından sonra yemeğe önce tuz ile başlanır. Yemeğin bitiminde de yemeye tuzla son verilir. Bunun hakkında hadisler de vardır. Balım Sultan Bektaşilerinde tuza, “Balım Sultan” da denir. Çünkü Balım Sultan’ın Bektaşiliğe yeneden bir çeki düzen verdiği inanılır. Sofra yeme içme adabının Hz Ali’den kaldığı inancı vardır. Meydanda nefesler söylenirken dem alınmaz, yemeklerden yenilmez.

Nefesin son kıtasında nefesin Şah beyiti olarak bilinen yere gelindiğinde herkes sağ elini kalbinin üzerine götürür ve o kişiye duyduğu saygıyı gösterir. Yemeklerin dağıtımı genelde muhipler tarafından yapılır. Nasip kardeŐleri beraber nasip aldıkları kiŐilerle, kendi muhabbetleriyymiŐ gibi hizmetleri paylaŐırlar. Kurban kesenler, hısım akraba ve nasip kardeŐleri hizmetlerde genellikle beraberdirler.

Sofrada kaŐıkların i tarafı daima yukarı doğru olarak bırakılır. Ilerinin alta dönük bırakılması rızık ve kısmet kapanmasına iŐarettir (Noyan, 1993:7).

Babağan kolu Bektaşilerinde erağlar uyarılıp niyazlar, namazlar kılınıktan sonra mürşit büyük gülbank çeker ve ibadet bittiği için meydan muhabbet durumuna getirilir. Mürşidin “Canlar artık rahat oturabilirler.” demesiyle sofraya bezi konur ve meydan sofrası kurulur. “Cebrail Kurbanı” sofraya gelir.  dem alınır,  nefes söylenir. Cebrail Kurbanı bir bacıya teslim edilir. Teslim alan bacı, Cebrail Kurbanı’nı küçük parçalara ayırır. Bu iŐlem bitince eri kalkıp dem dağıtırken arkasından kendisi de Cebrail Kurbanı’nı sunar.

Amuca BektaŐilerinde sofraya gelecek yemek eŐitleri ve sırası bellidir. İlk önce sofralara tuz, ekmek, atal, kaŐık, peynir, salatalar, dem ve dem bardakları ile su getirilir. Sonra muhabbetin durumuna ve toplanma amacına göre diğer yemek eŐitleri getirilir. Eđer matem değil de semahlar sonrası ise çorba, pilav ve tatlı eŐitleri gelir. Trakya’da yemek yenilmesi bitmeden semah yapılmamasına rağmen Babađan kolunda sofraya, muhabbetin bitimine kadar durur. Genelde dem dağıtımına eŐlerin beraber kalktığı görülür. İlk dem, mürŐitlere sunulur. Meydan sofrasında en kıdemli mürŐit, yönetici konumundadır. Meydanda, sadece nasip erkânından nasip erkânına göre nasip verecek mürŐit makamda olur. Kalan zamanda en kıdemli mürŐit meydanda görev yapar. Her mürŐidin, dervišin ve muhiplerin bir nasip yaŐı vardır. Bu ibadette, sofraya ve muhabbetinde mutlaka geçerlidir. Misafirlerde bu pek aranmaz. Çünkü misafirler, meydanın her zaman en değerlieleridir.

Sofraya boş bardak ve boş tabak konulmaz. Sofrada en az , beŐ gibi tek sayıda bardak olur. Cebrail Kurbanı sofraya konur, bardaklar getirilir, dem hazırlanır. İlk dem, genelde o muhabbetinde kurban kesmiŐ olanlar tarafından dağıtılır. Dem dağıtımında yüz yıllardır belli tutuŐ ve sunuŐ Őekilleri vardır. Dem dağıtınlara “saki” adı verilir.

Mürşit, “Bismi Şah! Allah Allah. Dem seydi kâinat sırr-ı Mürteza demine ke-remine yoluna erkânına Allah eyvallah.” der. Yine kendisine aynı dem, eli plerek sunulur. Birinci ve ikinci yudumda günün anlamını belirten sözler söyler, üçüncü yudumda “ler aşkına” der. Canlar “ler beşler yardımcın gzcn bekin olsun.” diye karŐılık verirler. Canlar lerken baba her yudum için aynı karŐılıđı söyler. Dem dağıtımı bitince “Nur ola, sır ola içenlere nur-ı iman ola, ab-ı kevser ola, Şifa-yı naci-den ola, gittiği yerler dert elem keder görmeye, Akyazılı Kızıl Deli deminden ola,

Allah Eyvallah Hü Dost!” diye dua eder ve canlar yerine oturur. Ardından üç nefes okunur ve tuz dağıtılır. Dem dağıtan kişiler dem dağıtımına kalktıklarında niyaz ederler. Dem dağıtımı sonunda sakilerden genelde nasip yaşı küçük olan, daha evvel nasipli kişiye dem verir ve elini öper. Daha sonra kıdemli saki diğer sakiye dem verir. Cebrail Kurbanı mutlaka bacılardan birine verilir. Sofralar kurulmak üzere meydana gönderilir. Meydan sofrasına bıçak vs. konmaz. Meydan sofrasında çörek vb. kesilmez. Çörek varsa, başka sofrada kesilir.

Tevfik Bey Baba uygulamasının bir örneği aşağıda anlatılmıştır:

Sofraya yeniden parçalanmış Cebrail Kurbanı gelir. Teslim alan bacının eri dem sunarken kendisi de Cebrail Kurbanı'nı sunar. Sofra hazırlanınca baba dua eder:

“Allah Allah diyelim kadim billâh diyelim. Geldi Ali Sofrası, ya Şah diyelim. Hakk gönderdi biz yiyelim, sofrâ hakkına, Hakk'ın keremine, cömertlerin demine, Allah eyvallah buyurun canlar sofrasına!” (M. Şilli, kişisel görüşme, Mayıs 2012).

Genelde Amuca Bektaşilerinde muhabbetin sonuna doğru çorba geldiği zaman şu nefesin okunduğu görülür:

Şebber ü Şübber
Mürşid ü rehber
Sundular Kevser
Elhamdülillah.

El-hamdü lillah
El-hamdü lillah
El-hamdü lillah
El-şükrü lillah

Sofra Ali'nin
Himmet Velî'nin
Şöhreti dinin
El-hamdü lillah.

Haktır Muhammed
Olmuşuz ümmet
Bulmuşuz rif'at
El-hamdü lillah.
Muhammed güldür

Pîrim bülbüldür
Cümlemiz kuldur
El-hamdü lillah.

Dosta mihmânız
Cümlemiz cânız
Ehl-i imânız
El-hamdü lillah.

Pîr'e muhabbet
Cân ile hizmet
Tâlibe nimet
El-hamdü lillah.

Aslımız nûrdur
Vaktimiz sûrdur
Sözümüz budur
El-hamdü lillah.

Hâşim'in zikri
El-fakrû fahri
Bu demin şükrü
El-hamdü lillah.

Semahların dönülmesi sonrası demler, saki-baki (bardakta kalan demlerin içilmesi) yapılır. Yemek yenilmesi bittiğinde mürşit duayı yapar. Duadan sonra lokma alınmaz. Sofra kalkmadan tuz dağıtılır. Görevliler meydan niyazı yapıp babanın elini öperler. Ardından diğer canlarla görüşürler ve yine meydan niyazı yaparak görevlerine giderler. Sonra tüm canlar aynı şekilde niyaz ederler ve görüşme yaparlar. En son baba yerine ve makamına dönüp niyaz eder. Meydan niyazı ile meydan kapanır. Her can meydana nasıl niyaz ederek giriyorsa giderken de niyaz eder öyle meydandan çıkar. Acil durum olmadıkça meydandan kalkılmaz.

Sofrada Oturma Düzeni

Sofraya oturuluşun bir şekli ve sırası vardır. Babagân kolu Bektaşi erkânında aslında mürşitlerle dervişler de nasip ve yaş sırasına göre yerlerine otururlar. Meydan sofrasında yer alacak diğer muhip canlar da nasip yaşına göre oturur. Meydanda (muhabbet yapılan yer) sadece görevliler ve hizmet edecekler çabuk kalkıp oturacakları bir yerde durur. Nasip yaşı ise doğum tarihine göre belirlenmez. Nasip yaşında kıstas, Bektaşiliğe giriş tarihidir.

Yaşlı misafirlerin ve sofrada oturmasında engel olmayanların mürşit sofrasında yer aldığı görülür. Mürşidin sofrası “Meydan Sofrası” olarak bilinir. Meydan; Trakya ve Balkanlar’da muhabbetin olduğu yere verilen addır. Kadınların meydan sofrasında oturduğu pek görülmez. Genelde mürşit eşleri ve nasip yaşlı ileri olanlar Bacı Ana Sofrası’nda yer alır. Mürşit, sofranın solunda oturur. Meydan’a girildiğinde giriş kapısının sağ tarafı kadınların, sol tarafı erlerin oturduğu sofralardan oluşur. Ortadaki boşluk; yol olarak muhabbet esnasında yemeklerin, içeceklerin ve demlerin sunulmasında kolaylık olsun diye bırakılır. Mürşit eşlerine “Ana Bacı” veya “Bacı Ana” denilmektedir.

Dem (Dolu)

Dem; bazen “nefes”, daha sık da “bir zamansal dönem” anlamına gelir. Özellikle “pîr”in “ârifler” üzerindeki ruhanî etki ya da hüküm dönemine yapılan atıftır. “Şarap” ya da “rakı” anlamına da gelir (Günşen, 2007:338-340). Dolu ise bir bardaktaki rakıya atıftır. Ayrıca Tanrı’nın deneyimsel bilgisine ulaşmış birisi, bir arif için de kullanılır (Günşen, 2007:338-340).

Amuca Bektaşilerinde rakıya “Akyazılı”, şaraba “Kızıl Deli” denir. Yine her ikisi de genelde “dem” olarak bilinir. Trakya ve Balkanlar’da tüm Bektaşî ve Bektaşî süreklileri ile Ehl-i Beyt’e bağlı olan Şeyh Bedreddinilerde de bu tanımlama vardır. Yalnız son dönemlerde dem alma ve dem görmede bazı değişiklikler olmuştur. Toplumların ve dış baskıların etkisiyle pek çok mürşit dem yerine kola türleri veya şerbet kullanmaktadır. Dem, Trakya ve Balkanlar’da ibadet edildikten, muhabbet kısmında sofralar kurulduktan sonra belli kurallarla saki ve saki yardımcılarının denetiminde sunulmaktadır.

Günümüzde pek çok mürşit ve derviş dem konusunda ve tarihî hakkında pek fazla bilgi sahibi değildir. Pek çok yerde söylenen ve yazılan Kırklar Olayı sadece söylenecektir.

Dem olayının esas olarak geçmişi dinî inanca göre değil; eski Türk kültürünün uzantısı olarak algılanmalıdır. İslamiyet öncesi pek çok gelenek ve görenek yeni inanca uyarlanmıştır. Bunu, toplumun hem geçmişine hem de yeni inancına bir köprü olarak kullanmışlardır.

Türkiye’deki Aleviler ve Bektaşîler, atalarının âdetlerine uygun bir şekilde içki içmektedirler. Bunu İslami bir cilâ altında yapmaktadırlar. İçtikleri içkiye, Orta Asya Şamanist Türklerinde “kansız kurban” anlamına gelen “dolu-tolu” demişlerdir. Böylece onu kansız kurban niyetine, saç niyetine, ibadet maksadı ile içmektedirler. Ona gösterilen hürmet, içki verilirken (dolu dağıtılırken) büyük bir sessizliğin hüküm sürmesiyle örneklendirilebilir. (Eröz, 1990:314). Dem olayının Kırklar’a bağlanması inanç boyutundan çok anlatılan bir uygulama olmakla beraber eski Türk geleneklerinin genelde Bektaşîliğe uyarlanmasından ibarettir. Dem alma ve dem dua-

ları duruma göre değişir. Aşağıdaki örnek, matem ayında veya bir canın matem kurbanında söylenen şekliyledir:

Bism-i şah Allah Allah!
Aşk olsun içene rahmet olsun göçene,
şahım imam Ali'ye, lanet kavm-i yezide
Nur ola sır ola içenlere nur-ı iman ola,
şaraben tahura ve şifa-yı naciden ola,
Kırklar'ın ezdiği Engür suyundan ola,
Hz. Hüseyin Efendimizin deminden didarından ayırmaya,
Dem sahibinin demleri Hüseyin Efendimizin deminden ola.
Dem pirin, Kerem evliyanın Allah eyvallah hü dost ...

Dem sonrası mürşidin okuduğu dua:

Bism-i şah Allah Allah!
Aşk olsun içene rahmet olsun göçene,
şahım İmam Ali'ye, lanet kavm-i yezide

Hizmetleriniz kabul olsun, murtlarınız hâsıl olsun, Hz. Hüseyin Efendimizin ve Hacı Bektaş Veli Efendimizin himmeti hayırları üzerinizde daim baki olsun. Zahir batın Hakk erenler yardımcınız olsun, On İki İmam efendilerimiz On Dört masum-ı pakan gözcünüz bekçiniz olsun. Gerçeklerin demine hüü ...

Mürşidin karşısında sakinin okuduğu bir de dem duası vardır:

Bismi şah Allah Allah!
Can-ü baştan geçmişiz biz şah Hüseyin aşkına
Kerbela-yı deşt-i gamda ser verenler aşkına
Ol yezidiler elinde teşn-e lebler aşkına
Kerbela'da "Su, su!" diye can verenler aşkına

Dem, Bektaşi nefeslerinde çok sık yer almaktadır. Dem, her zaman içki olarak anlam kazanmaz. Sakilerden dem almak isteyen Hüsnî Baba'ya göre dem, meydana alınan içkidir:

Hüsnî Baba eyler candan niyazı
Dem sunsun sakiler sunsunlar bade
Okunsun nefesler çalınısın sazlar
Ali'nin doğduğu eyyâm bu gece

Pir Sultan Abdal'ın nefesinde ise dem, "Dem sürme, yol sürme muhabbet etme ibadet etme" anlamındadır:

Her seher vaktinde güller dikelim, hü
Dikip de diktiğimi yerde bitelim, hü
Bir dal gülün terazisini Hak tutalım, hü
Hü diyelim dem sürelim Ali aşkına, hü
Ali'yel-Mürteza'nın yolu aşkına, hü

Kırklareli Ariz Baba Köyü Postnişini Tefik Bey Baba ise cennette içilen içki olarak görmektedir. Cennette içilecek içki de "kevser" olarak bilinir.

Saki bu dem bizim imanımızdır
Mukavvas kaşların Kur'anımızdır
Şaraban tahur erkânımızdır
Gelin canlar ab-ı kevser içelim.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi dem/dolu kelimeleri sadece içki anlamında görülmemelidir. Ayrıca nefesin bir kıtasından alıntı ile de nefesin anlamında farklı anlamlar verilebilir. "Dem bu dem" denildiğin de "yaşanan güzel muhabbet anı" demektir.

Sofrada Niyet ile Çörek Kesme Geleneği

Bu gelenek halen tüm Amuca Kabilesi mensuplarınca yapılmaktadır. Köy muhabbetlerinde, ad koyma geleneğinde, hıdrellez geleneğinde, gelin pidesi geleneğinde, Nevruz'da, matem muhabbetlerinde (matem muhabbetlerinde içine para konulmaz) ve önemli zamanlarda çörek kesme geleneği uygulanır.

Çörek için açılan hamurdan ufak ufak parçalar bölünerek kırk adet pazı açılır. Bunlar biraz yellendirildikten sonra hafif sıvı yağ sürülerek döşenir. Döşenecek olan tavanın durumuna göre ayarlanır. Pazıların döşemesi yarıyı bulunca içine bir adet madeni para temizlenerek konulur. Kalan pazılar aynı şekilde döşenerek tamamlanır. En üst pazı da hafif yağlanır. Bunun üzerine yoğurt ile yumurta karışımı dökülerek sürülür.



Fotoğraf 3: Amucalar'da Çörek

Çörekler hangi niyet için yapılmışsa o niyet ile kesilip kura araması yapılır. Çörekler esasında oniki parçaya kesilir. Şimdilerde kolaylık olması için genelde sekiz parçaya ayrılmaktadır. Eğer kesim esnasında para bıçağı isabet ederse niyeti dileyen kişi bir dahaki sefere çörek yapacak demektir. Çörekler muhabbetlerde ibadet sonrası dervişler tarafından kesilir. Derviş olmazsa müşşidin görevlendirdiğı herhangi bir kişi bu görevi yerine getirir. Bazen bir muhabbette 25- 30 tane çörek kesildiğı olur. Eskiden hıdrellez için yapılan çörekler sabah kesilmekteydi. Günümüzde ise akşam kesilmektedir. Çörek sahibine mutlaka paranın (niyetinin) kimde çıktığı belirtilir. Kesilen çörekler orada bulunanların sofralarına dağıtılır. Kalanları da yanında biraz haşlanmış tavuk eti konularak muhabbetin sonunda evlere pay olarak verilir. Bedreddiniler'de çörekler on iki parçaya kesilir. On İki İmamlar'a niyet çekilerek himmet beklenir. Çörek kesme sadece Amuca topluluğuna has bir uygulamadır. Trakya ve Balkanlar'da Bektaşı ve Bektaşı sürelerinin hiçbirinde bu tür bir uygulama bulunmamaktadır.

Önemli Sofra İnanışları ve Uygulamaları

Zaman içinde toplumların gelenek ve göreneklerine göre bazı uygulamalar oluşur. Bu uygulamalar sofrada da kendini göstermektedir. Başlıca önemli sofrada inanışlarını ve uygulamalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Meydan, topluca ibadet ve muhabbet edilen yer anlamındadır. Müşşit sofrasına "Meydan Sofrası" denir. Müşşit lokma evveli bir gülbank çeker ve ilk lokmayı o alır. Normal olarak evlerde su küçüğün ekmek büyüğün

inancı ile hareket edilir. Su içilirken küçüklerin sabırsızlığına karşın, sofralarda ilk yudum lokmayı büyükler alır.

- Sofradan kaşık düşmesi yakında o haneye misafir geleceğine işaret sayılır. Yemek yerken yudum veya ekmek düşmesi de misafir geleceğine işaret sayılır.
- Sofrada bardak (dem kadehi) veya su bardağı kesinlikle boş bırakılmaz. Dem alınmıyorsa dem kadehi veya bardağı kaldırılır, su bardağı en az yarım olacak şekilde doldurulur.
- Sofrada kaşıklar ters kapanmaz. Eğer böyle yapılırsa kismetin kapanacağına inanılır. Rızka nankörlük olarak değerlendirilir. Tarikat köylerinde yaygın bir inançtır.
- Askere gidenin sofrası gözden kaybolana kadar evinin kapısını açık bıraktığı gibi bulsun diye kaldırılmaz. Sanki hemen gelecekmiş gibi onun ardından evin kapısı açık bırakılır. Kapı kapamanın kötülük getireceğine inanıldığı için bu gelenek ve inanç vardır.
- Şeyh Bedreddinilerde meydan sofrasında oturanların genelde dervişlerin başlarına muhakkak bir şey takmaları gerekmektedir. Bu uygulamanın tüm diğer Bektaşî ve Bektaşî sürelerinde de yeri vardır.
- Yemek yerken birisinin boğazına lokmalar dizilirse sevdiği kişilerin o anda aç olduğuna inanılır.
- Yemeği tencereden yiyenlerin düğünleri “Yağmur ya da kar yağışı olur.” denilir. Büyük ihtimalle kişilere yemek vaktini beklemeyi öğretmek için söylenir.
- Yemeğini tabağında bırakmadan yiyenlerin eşinin güzel olacağı söylenerek israf önlenir.
- Ekşi hamur mayası evden dışarıya verilirse o evin bereketinin de gideceğine inanılır. Bugün artık tüm köylerde ekmek satın alındığından bu inanç unutulmuştur.
- Yemek yerken ekmek kırıklarını yere çok dökenin çok çocuğu olacağı ve bunlara bakımın zor olacağı inancı vardır. Burada amaç israfın önlenmesi ve gelecekte bakacağı kadar çocuk yapması için küçükler telkinde bulunmaktır.

- Çocukların ayakta yemek yememeleri için, “Ayakta yemek yiyenlerin ayakları çok büyük olur.” inancı yerleştirilmiştir. Hâlâ küçük çocuklara bu söylenmektedir. Ayrıca ekmek yerken konuşulması halinde ekmeğın titrediğı söylenir. Ziyana sebep olanlar, “Üzerinizde develer gezer!” denerek korkutulurlar.
- Biri su içerken diğeri onun yanında bekler. Bunun olmaması halinde suyu içen kişinin boğazının tıkanacağına dair söylenceler vardır.
- Fırından yeni çıkmış ekmeğın hemen yenmemesi için küçük çocuklara “Henüz tarlasına gitmedi.” denir ve yedirilmez. Bugün, sıcak ekmeğı hemen yemenin mideye ne kadar zarar verdiğinin kanıtlandığını düşünürsek ikna için düşünülmüş iyi bir yöntem olduğunu da kabul etmemiz gerekir.

Sonuç

Yaradılıő sonrasında insanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi, temel besin maddelerini tüketmesine bağılıydı. Yiyecek ve içecek maddeleri insanoğlunun en temel fizyolojik ihtiyaçlarındandır. Yaşamın her anında, doğumdan ölüme kadar geçen sürede yiyecek ve içecekler önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedendir ki tüm dinlerde yiyecek ve içecekler **dini** ritüellerin tamamlayıcı unsurlarıdır. Her dinin ve mezhebin kendine göre yiyecek ve içeceklerle ilgili kuralları vardır. Bektaşı inancında yapılan dini ritüellerde de yiyecek-içecek üzerine önemli kurallar vardır. Bu kuralların birçoğı tasavvuf kültürünün parçası olduğı gibi bir kısmı da Eski Türk geleneklerinin günümüze uzanan devamıdır. Esasında “sofra erkani” denilen uygulamalar Bektaşı inancındaki ritüellerin önemli bir parçasıdır. Bu ritüeller Amuca Bektaőıleri tarafından günümüzde de sürdürölmektedir. Sofra sadece yemek yenilen bir olguyu ifade etmez. Aynı zamanda sohbet edilen, tasavvufun konuşulduğı, canların bilgilendirildiğı ve eğitildiğı ortamları da hazırlayan önemli bir yerdir.

Çeşmekolu Köyü Bektaşı Babalarından Bektaő Erol Baba'nın aőağıdaki dörtlüğü sofraya ve sofraya erkani en güzel şekilde ifade etmektedir:

Dâra durduk vakit namazı kıldık
 Anda gamu kâsevetten sıyrıldık
 Dem atılmış sofraya deminden aldık
 Kardeş hanenizde sefalar bulduk.

Sonnotlar

- ¹ “Arzu Baba Sultan”, Tekirdağ Muratlı ilçesi Arzulu Köyü’ndedir.
- ² “Kamber Baba Sultan”, Kırklareli’nin eski adıyla Tekkeşeyhler yeni adıyla Ulukonak Köyü’ndedir.
- ³ Arzu Baba ve Kamber Baba gibi erenlerin adlarına gülbanklarda yer verilir ve adları sayılır. Sadece o yörenin en bilinen erenlerinden olduğu için gülbanklarda yer verilmemiştir. Aslında eren ve evliya adları bazen tüm bölgeyi kapsamaktadır. Bu uygulama sadece Amuca Bektaşilerinde değil Trakya’daki tüm erkânlarda Bektaşî, Bektaşî süreklere ve Şeyh Bedreddinilerin gülbanklarında yer almaktadır.

Kaynakça

- BİRDOĞAN, Nejat. (1994). Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik. İstanbul: Berfin Yayınları.
- DEMİR, Adnan. (2012). “Alevi-Bektaşilerde Yemek ve Sofra Kültürü”. <http://www.turkish-cuisine.org/pages.php?ParentID=2&FirstLevel=132&PagingIndex=0> Erişim tarihi: 28.06.2012.
- ENGİN, Refik. (2008). Sıradışı Bir Tasavvufçu Şeyh Bedreddin. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ENGİN, Refik. (2000). “Trakya’da Bir Bektaşî Dergahı: Ahmet Baba Dergahı”. Yol Dergisi, 8:106-112.
- ENGİN, Refik. (1997). “Amucalar’da Deve Oynatma Geleneği”. Folklor Edebiyat Dergisi, 11: 103-109.
- ERÖZ, Mehmet. (1990). Türkiye’de Alevilik Bektaşilik. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÜNŞEN, Ahmet. (2007). “Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşilik Erkan ve Deyimlerine Bir Bakış.” Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 2:328-350. <http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi4/gunsenahmet.pdf>. Erişim tarihi: 28.06.2012.
- HATİPOĞLU, Aysu ve Orhan BATMAN. (2009). “İnançların Gastronomiye Etkileri ve Turizm”. Sakarya Üniversitesi VIII. Geleneksel Turizm Paneli 2009, Sakarya.
- NOYAN, Bedri. (1993). “Alevilik ve Bektaşilikte Sofra Adabı”. Cem Dergisi, 26: 7-10.
- SOİLEAU, Mark. (2005). “Lokma Almak, Dem Görmek: Bektaşî Sofrasında Sindirim”. Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslar arası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu I., 28-30 Eylül, Isparta.
- TÜRKAY, Cevdet. (1979). Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak ve Cemaatler. İstanbul: Tercüman Kaynak Eserler Dizisi 1.